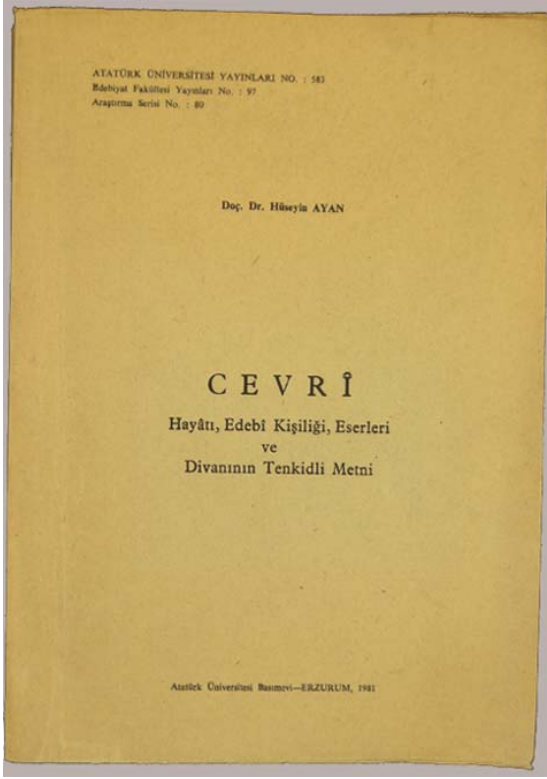

CEVRÎ DİVANI*

Haluk AYDIN**

17. asır, Osmanlı Devleti'nin sosyal ve siyasi anlamda çalkantılar yaşadığı bir yüzyıldır. Devlet idaresindeki zaaf, Celâli isyanları, Yeniçerilerin siyasete müdahaleleri, devlet bürokrasisi içerisindeki

güç çatışmaları ve rüşvet, devleti kaosa sürüklemeye başlamıştır. Fakat buna rağmen, edebî ve kültürel anlamda baktığımızda, 16. yüzyılda doruk noktasına ulaşan canlılık bütün ihtişamıyla devam etmiş; birçok önemli şair ve edip yetişmiştir: divân edebiyatı içerisinde yenilikçi bir üslup olarak baş gösteren Sebk-i Hindî akımının temsilcileri Na'îlî, Neşâtî; klâsik üslubun temsilcisi Şeyhülislam Yahya; kasideleriyle parlayan Nef'î; hikemî tarzıyla divan edebiyatına damgasını vuran Nâbî; mensur eserleriyle Veysî, Nergîsî; orijinal üslubuyla Evliya Çelebi bu şair ve ediplerden sadece birkaçıdır.

Yüzyılın önde gelen şairlerinden birisi de Hüseyin Ayan'ın Divân'ının tenkidli

neşrini yaptığı Cevrî'dir. Asıl adı İbrâhim olan Cevrî'nin, doğum tarihi ve ailesi

* Hüseyin Ayan, *Cevrî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni*, Atatürk Üniversitesi Yay., Erzurum 1981, III+399 s.

** Balıkesir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Arş. Görevlisi.

hakkında bilgi yoktur. Kaynaklarda iyi bir tahsil yaptığı belirtilen Cevrî'nin, kendisine sanat olarak hattatlığı seçtiğini görüyoruz. Dönemin bütün kaynakları, onun iyi bir hattat olduğu görüşünde hemfikirdir. Kaynaklarda kâtiplik yaptığıma dair bilgiler verilmesine rağmen, H. Ayan, bu bilgilere şüpheyile yaklaşmakta, fakat Dîvân'da Sarı Abdullah ve reisü'l-küttab İsmâil Efendilere yazılan tarih kıtalarını değerlendirerek “*Cevrî'nin bu kişilerle ilişkisi sebepsiz olamaz. Bu kadar güzel ta'lik ve ta'lik kırması gibi, zamanının çok beğenilen ve aranan yazı çeşidini ustalıklı yazan Cevrî'nin devlet hizmetine girmemesini açıklamak mümkün olmaz. Ancak bilâhare kâtiplikten istifa ettiğini ve mâişetini hattatlıkla temine çalıştığını kesinlikle söyleyebiliriz.*” (H. Ayan 1981: 6) demektedir.

Cevrî'nin Mevlevî tarikatı mensubu olduğunu gerek hayatındaki safhalardan gerekse telif ve istinsah etmiş olduğu eserlerden yola çıkarak söylememiz mümkündür. H. Ayan, “*Cevrî'nin Melâmiyye-i Bayramiyye'den olduğunu Müstakîmzâde Tuhfe-i Hattâtîn ve Melâmiyye-i Şettâriyye'sinde haber veriyor. Bu kayıtları daha sonra Bursalı Tâhir Osmanlı Müelliflerinde, Mehmed Hâlid Yeni Mecmûadaki makalesinde ve Abdülbâkî Gölpınarlı Melâmîlik ve Melâmîler adlı eserinde ele alıyorlar. Sadeddin Nüzhet Ergun ise Türk Şairleri'nde bu meseleyi enine boyuna tartışmaktadır.*” (H. Ayan 1981: 7) diyerek şairimizin Mevlevîliği hakkındaki kaynakları işaret etmektedir.

Çok yönlü bir şair olan Cevrî, derviş ruhlu, çalışkan ve sanatkâr bir kişiliğe sahiptir. Edebî kişiliğini ortaya koyan en önemli eseri Dîvân'ıdır. Kaside ve gazellerinde devrinin güçlü şairi Nef'î'nin etkisi görülür, gazellerinde zaman zaman Bâkî tesirinin de etkili olduğunu söyleyebiliriz. Fakat şiiri, bu iki şair kadar etkileyici değildir; üslup olarak gösterişsiz ve ahenksizdir. Ayrıca şiirlerinde hiciv ve mizaha rastlanmaz, İslami inanç ve terbiye sınırlarını zorlamaz.

Yazdığı “terkîb-i bend” ve “tercî-i bend”leriyle dikkat çeken Cevrî, Bağdatlı Ruhî ile en güzel şeklini bulan eğilimin bu asırdaki en belirgin temsilcilerindendir. H. Ayan, terkîb-i bend ve tercî-i bendlerden söz edenlerin Rûhî'den, Ziya Paşa'nın terkîb-i bend ve tercî-i bendlerine geçtiklerine değinerek, arada Cevrî'nin bulunduğu dikkat çekmiş ve Cevrî'nin bu iki şair arasında köprü vazifesi görmesinin atlandığı tespitinde bulunarak, konunun önemine ve Rûhî'nin, Cevrî üzerindeki tesirine işaret etmiştir.

Cevrî'nin Dîvânı'ndaki 124 adet tarih kıt'asıyla da yaşadığı döneme bir başka açıdan ışık tuttuğunu ifade edebiliriz. Nitekim, yaşadığı dönemin sosyal hayatını, eğlencelerini ve tabiat güzelliklerini şiirlerinde bolca tasvir eden Cevrî, bu tarzıyla dış dünya ile olan ilgisini de şiirlerine yansıtmıştır.

Onun şiirlerinde Dîvân edebiyatının bütün remiz ve mazmunlarına örnek bulabiliriz. Şiirlerinde kullandığı dil yaşadığı dönemin Dîvân şii dilinden farklı değildir; üçlü dörtlü Farsça tamlamaları sık sık kullanır.

Cevrî'nin Dîvân'ından başka Selîm-nâme, Hilye-i Çihâr-yâr-ı Güzîn, Hall-i Tahkikât, Aynü'l-füyûz, Melhame ve Nazm-ı Niyâz adlı eserleri vardır; bunların dışında Muammâ Risâlesi, Müfredât-ı Tıb Manzûmesi, Beyân-ı A'dâd-ı Sıfathâ-yı Nefs-i İnsânî, Cevrî Tarihi, Terceme-i Ahvâl-i Hâce Hâfız-ı Şîrâzî, Terceme-i Pend-i Attâr ve Terceme-i Şeh-nâme-i Firdevsî-i Tûsî adlı eserler, kendisine atfedilir. Fakat bu eserlerden "*Târih-i Cevrî Çelebi adıyla basılan eser (I-II, İstanbul 1291-1292) Cevrî'ye değil Edirneli Ağazade Mahmud Urî'ye, Terceme-i Pend-i Atâr adlı eser ise yine Cevrî adını taşıyan başka bir şahsa aittir. Ayrıca Muammâ Risâlesi ve Müfredât-ı Tıb Manzûmesi'nin Cevrî'ye ait olduğu rivayeti Nâimâ tarafından dile getirilmişse de henüz bu eserler ele geçmemiştir. Cevrî'nin eseri olarak Terceme-i Ahvâl-i Hâce Hâfız-ı Şîrâzî adıyla 1286'da İstanbul'da basılan eserin yazma nüshalarında Cevrî adına rastlanmamıştır. Yine Beyân-ı A'dâd-ı Sıfathâ-yı Nefs-i İnsânî adlı eser, müstensihleri tarafından Cevrî'ye ait olduğu kaydedilmişse de ona ait olduğu kesin değildir. Terceme-i Şeh-nâme-i Firdevsî-i Tûsî adlı üç ciltlik mensur eserin mütercimi ise Sâlih b. Celâl'dir.*" (Ayan 1993: 461)

Cevrî İbrahim Çelebi H. 1065/M. 1654'de doğup büyüdüğü şehir olan İstanbul'da vefat etmiştir.

Hüseyin Ayan tarafından Atatürk Üniversitesi Yayınları arasında 1981 yılında, *Cevrî Hayâtı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni* adıyla yayımlanan kitap, 17. yüzyılın güçlü şairlerinden biri olan Cevrî'nin, şiirleri ve edebî kişiliği hakkında bugüne kadar yayımlanmış en kapsamlı eser olarak dikkati çekmektedir. Daha öncesinde, şura tezkirelerinde, edebiyat tarihlerinde ve Cevrî'nin diğer eserleri üzerine yapılan çalışmalarda kısaca ve bazen birbirini tekrarlayan bilgilerle şairimiz üzerine yapılan değerlendirmeler, H. Ayan'ın bu çalışmasında sistemli bir biçimde ele alınarak Dîvân'ından da hareketle önemli tespit ve sonuçlara ulaşılmıştır.

Genellikle bu tür çalışmalarda, Dîvânın tenkidli metninin neşri esastır. Bu yapılırken de şairin hayatı, eserleri ve edebî kişiliği hakkında değerlendirmelerde bulunmak, çalışmaya zenginlik katmak ve ulaşılan malzemeyi değerlendirmek açısından önemlidir. H. Ayan'ın, Cevrî hakkında çok büyük bir boşluğu, bu eseriyle doldurduğunu görüyoruz¹.

¹ Hüseyin Ayan, kendi eserinden önce, Cevrî Dîvânı üzerine iki mezuniyet tezi yaptırdığını ifade etmektedir. Bunlardan biri İstanbul Üniversitesi'nde Halil Ertürk tarafından 1945 yılında, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. No: 5672 ve 5579, Selim Ağa Kütüphanesi No: 912 ve Süleymaniye

Kitabın ÖN SÖZ’ünde eseri hakkında kısa bir takdim yapan H. Ayan, çalışmasının genel bir şemasını da bu bölümde ortaya koymuştur. Tenkidli metin kısmına kadar beş bölüm olarak plânlanan çalışma şu başlıkları ihtiva etmektedir:

- I- Cevrî’nin Yaşadığı Devre Topluca Bir Bakış.
- II- Cevrî’nin Hayatı.
- III- Cevrî’nin Eserleri.
- IV- Cevrî Dîvânı’nın İncelenmesi.
- V- Cevrî’nin Edebî Kişiliği.

Bu bölümlerden sonra, “BİBLİYOGRAFYA”, “METİN KURULUŞUNDA KARŞILAŞTIRILAN YAZMALAR” ve “TRANSKRİPSİYON İŞÂRETLERİ” başlıklı bölümlerle “CEVRÎ DÎVÂNININ TENKİDLİ METNİ”ne geçilir; “NOTLAR” ve “DİZİN” bölümleriyle kitap sona ermektedir.

“Cevrî’nin Yaşadığı Devre Topluca Bir Bakış” başlığını taşıyan bölümde H. Ayan, 17. yüzyılın genel görünümünü kısaca ortaya koymaya çalışmış; Cevrî’nin, yaşadığı dönemde görmüş olduğu padişahların isimlerini verdikten sonra, dönemin sosyal ve kültürel panoramasını çizmiştir. Bunu yaparken de daha çok *Na’imâ Tarihi* ve İ. H. Uzunçarşılı’nın *Osmanlı Tarihi*, referans olarak alınmıştır.

“Cevrî’nin Hayatı” başlıklı bölümde ağırlıklı olarak, şura tezkireleriyle yine *Na’imâ Tarihi*’nden faydalanıldığı görülmektedir. Ayrıca Müstakîm-zâde’nin *Tuhfe-i Hattâtîn* ve *Melâmiyye-i Şettâriyye* adlı eserleriyle S. N. Ergun’un *Türk Şairleri* ve Abdülbâkî Gölpinarlı’nın *Melâmilik ve Melâmiler* adlı eserleri bu bölümde kaynak alınan eserler olarak göze çarpar. Özellikle S. N. Ergun’un *Türk Şairleri*, H. Ayan’ın çalışmasına kadar, Cevrî hakkında en derli toplu bilgileri ihtiva etmesi açısından önemli bir kaynaktır. Tanıtım yazımızın giriş kısmında, Cevrî’nin hayatı hakkında verilen bilgiler, bu bölümdeki tespitlerin özeti olduğu için, burada tekrar edilmedi.

Kütüphanesi (Es’ad Efendi) No: 2619’da kayıtlı nüshalarının karşılaştırılmasıyla kurulan *Cevrî Divanının edition critique*’i (İÜ. Ktp. tez no: 990) adındaki tez; diğeri Ankara Üniversitesi DTFC’de Beydar Fikirlier tarafından 1961 yılında, Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi No: 1286’da kayıtlı yazmadan yapılan ve *Cevrî Divanı ve 256 Gazelin Transkripsiyonu* (DTFC Ktp. B.T. 48) adını taşıyan tezdır. Ayrıca Ayan’ın bibliyografyasında yer alan diğeri bir çalışma da Sadık Erdem’in İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde 1980 yılında, mezuniyet tezi olarak hazırladığı *İbrahim Cevrî Çelebi’nin Hayatı-Şahsiyeti-Eserleri Hilye-i Çihâr-ı Yâr-ı Güzîn’in Edisyon Kritisî* adlı tezidir. Bu tezi de Cevrî’nin hayatı, eserleri ve edebî kişiliği üzerine yapılan çalışmalar arasında saymak yerinde olacaktır.

“Cevrî'nin Eserleri” başlıklı bölümde ise *Divânı*'ndan başlayarak Cevrî'nin, sırasıyla *Selim-nâme*, *Hilye-i Çihâr-Yâr-ı Güzîn*, *Hall-i Tahkîkât*, *Aynü'l-Füyûz*, *Melhame*, *Nazm-ı Niyâz* adlı eserleri ayrıntılı bir biçimde tanıtılarak, transkribe edilmiş metin örnekleriyle sunulmuştur. Özellikle, şairimizin *Melhame* adlı eseri tanıtılırken sadece örneklendirmekle yetinilmemiştir. Bu eserin Yazıcı Salâhaddin'in *Şemsiye* adlı mesnevisinin, Cevrî tarafından yeniden kaleme alınmış olması sebebiyle, her iki eserin konu başlıkları aynı olan kısımları, karşılaştırmaya fırsat vermek amacıyla yan yana verilerek dil ve üslubu üzerine tespitlerde bulunulmuştur. Yine bu bölüm başlığı altında, Na'imân'ın Cevrî'ye ait olduğunu söylediği *Muamma Risâlesi* ve *Müfredât-ı Tıb Manzûmesi* ile *Beyân-ı A'dâd-ı Sıfathâ-yı Nefs-i İnsânî* adlı eserlerden bahsedilmiştir. Bu bölümün bir alt başlığı olarak “Cevrî İbrahim Çelebi'ye isnâd olunan eserler” başlığını görüyoruz ki, bu bölümde de *Cevrî Tarihi*, *Terceme-i Ahvâl-ı Hâce Hâfiz-ı Şîrâzî*, *Terceme-i Pend-i Attâr* ve *Terceme-i Şeh-nâme-i Firdevs-i Tûsî* adlı eserlerden bahsedilmektedir.

“Cevrî Divânı'nın İncelenmesi” başlığını taşıyan bölümde, Cevrî'nin şairlerden oluşan bir arkadaş çevresine sahip olduğunu tespit edilerek, dönemin önde gelen şairlerinin de aralarında bulunduğu bu sohbet grubunun bir listesi oluşturulmuştur. Daha sonra Dîvân'ın muhtevasıyla ilgili şu tespitlerde bulunulur:

1. Dîvân'da ilk göze çarpan özellik tevhid ve münâcât'ın olmayışıdır. Dîvân, peygambere na't ile başlar, daha sonra övdüğü kişi Mevlânâ Celâleddini Rûmî'dir.

2. Dönemin padişah, sadrazam, vezir ve paşalarına sunulan kaside ve tarihler açısından Dîvân oldukça zengindir. Cevrî bu manzumelerin bir kısmını gönlünden geldiği üzere, bir kısmını da teklif üzere yazmıştır. Özellikle tarih kıtaları, devrin olayları ve mimarisini üzerine çalışanlar için kaynaklık edecek vesikalarla doludur.

3. Bu bölümdeki en önemli tespitlerden biri de, Cevrî'nin, daha önce de dile getirildiği üzere, terkîb-i bend ve tercî-i bend nazım şekilleriyle söylediği şiirlerin, Bağdatlı Rûhî ve Ziyâ Paşa arasında göz ardı edilmemesi gereken bir yere sahip olduğu hususudur. Bu nazım şeklini kullanmada ve üslûbunda yer yer Cevrî'yi, Rûhî'den nezih ve kıvrak bulan H. Ayan, ayrıca Cevrî'nin Mevlevîliğinden kaynaklanan terbiye ve inceliğinin şiirlerindeki nâzikâne tavrına dikkat çekmiştir.

“Cevrî'nin Edebî Kişiliği” başlığını taşıyan bölümde, şairin Dîvân dışındaki eserleri de dikkate alınarak, çok yönlü oluşuna işaret edilmekte ve şu tespitlerde bulunulmaktadır:

1. *Selim-nâme*'siyle şiirinde yakalamış olduğu kahramanlık havası; *Hilye-i Çihâr-yâr-ı Güzîn*'de İslâm tarihine olan hâkimiyeti; *Hall-i Tahkîkât* ve *Aynü'l-Füyûz* adlı manzum eserleri ile Mevlevîlik anlayış ve yorumları; astrolojiye dair yazmış olduğu ve zamanında çokça rağbet gören *Melhame* ve *Nazm-ı Niyâz* manzumeleri, Cevrî'nin çok yönlülüğünü ortaya koyan eserlerdir.

2. Cevrî şiirlerinde Nef'î, Bâkî, Bağdatlı Rûhî ve Fuzûlî'nin tesiri altındadır, bununla beraber *Hilye*'si ile Mevlevî Şeyhi Neşâtî'ye tesir etmiş ve onun da kendisine özenerek *Hilye-i Enbiyâ* adlı eseri vücuda getirmesine sebep olmuştur. Ayrıca Topkapılı Fevzî'nin yetişmesinde etkili olmuştur. H. Ayan, "*uluvv-i his, lütf-ı tabîat, selâset-i beyân cihetleriyle Nâilî'yi, Nevres-i Kadîm'i, Vecdî'yi andırır*" (H. Ayan 1981: 47) diyen Faik Reşâd'ın bu görüşünü, Cevrî'nin şairlik yönüyle bulunduğu yeri gösteren en güzel tespit olarak nitelendirir.

3. Cevrî'nin, gazellerini tahmis ettiği şairler ise şunlardır: Fuzûlî, Makâlî, Nev'î, Nâdirî, Şeyhülislâm Yahyâ ve Es'ad Efendi-zâde Ârif Çelebi.

4. H. Ayan, Cevrî'nin kaside ve tarih kıt'aları ile gazellerindeki üslûbunun farklılığına da dikkat çekmektedir. Kasidelerine her zaman hayranlık ifade eden kelime ve cümlelerle başlayan Cevrî, memdûhunun karşısında mütevâzi ve naziktir. Gazeldeki üslubu ise H. Ayan'ın ifadesiyle: "*İç dünyasının derinden geçen arzularını terennüme yarayan ne varsa dile gelişine uygundur. Bunlar, geniş bir ovada kıvrıla kıvrıla yavaşça akan bir nehri andırırlar.*" (H. Ayan 1981: 50).

5. Üçlü ve dörtlü Farsça tamlamaları sıklıkla kullanan Cevrî'nin meydana getirdiği teşbîh ve istiâreler geniş anlamlar ihtiva etmektedir; mecazlar dünyası ise Cevrî'nin çok yönlü kişiliğinin aynasıdır. Kullandığı Arapça ve Farsça kelimeler, 17. yüzyıla kadar dilimize girmiş olan kelimelerdir.

H. Ayan, Dîvân'ın tenkidli metnini oluştururken, eserin çok sayıdaki yazma nüshalarından sadece 9'unu karşılaştırmaya esas almıştır. Bu yazma nüshaların muhteva ve fizikî özellikleri "Metnin Kuruluşunda Karşılaştırılan Yazmalar" başlığı altında ayrıntılı biçimde tanıtılmış ve bu nüshaların buldukları yerler ve kısaltmaları şu şekilde sıralamıştır:

- E. Topkapı Sarayı Müzesi (Emanet Hazinesi) No: 1623.
- Es. Süleymaniye Kütüphanesi (Es'ad Efendi) No: 2619.
- H. Süleymaniye Kütüphanesi (Hamidiye) No: 1086.
- K. (Kayseri) Râşid Efendi Kütüphanesi No: 1286.
- N. Nuruosmaniye Kütüphanesi No: 2370.
- R1. Topkapı Sarayı Müzesi (Revan) No: 762.

R2. Topkapı Sarayı Müzesi (Revan) No: 793.

S. İstanbul Selim Ağa Kütüphanesi No: 912.

Ü. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. No: 71.

Bu nüshaların dışında, Cevrî Dîvânı'na ait 29 yazmadan daha söz edilir ve bunlar toplam 38 nüshadır. "Cevrî'nin Eserleri" başlığı altında Dîvân tanıtılırken bunlar dipnotta sıralanmıştır². Bu nüshalardan Ahmed Celâleddin Bey ve Fahri Bilge nüshalarına ulaşamadığımı belirten H. Ayan'ın diğer nüshaları görüp değerlendirdiğini ifadelerinden anlıyoruz.

Karşılaştırmaya esas alınan nüshalardan Râşid Efendi Kütüphanesi'nde bulunan nüshanın, Cevrî hattıyla olan nüshaların en zengini olduğunu belirten H. Ayan, Cevrî hattıyla olan diğer nüshaların hepsinin eksik olduğunu kaydetmektedir. Bu nüshanın yanında, müstensihler tarafından yazılan nüshaların en zengini Nuruosmaniye Kütüphanesi'ndeki nüshadır ve metnin çatısı bu iki nüshaya göre oluşturulmuş, gerekli görülen yerlerde (manzumelerin sıralanışı gibi) değişiklikler yapılmıştır. H. kısaltmasıyla verilen nüshanın (Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlı nüsha) ise karşılaştırmada sadece muhteva yönünden dikkate alındığı ifade edilmektedir. Karşılaştırmaya esas alınan nüshalar arasında zikredilmeyen, Süleymaniye Kütüphanesi Es'ad Efendi No: 2627'de kayıtlı bulunan nüshadan, diğer nüshalarda bulunmayan bir gazel Dîvân'a ilave edilmiştir.

Hüseyin Ayan, Cevrî Dîvânı'nı üç ana bölümde düşünmenin doğru olacağı kanaatinde (Kasideler, Gazeller, Tarihler). Diğer türleri ise bunların alt bölümleri şeklinde ele almaktadır. Bu tertibe göre Dîvân'da 84 kaside³; 5 terkib-i bend, 2 tercî-i bend; 271 gazel⁴; 5 matlâ; 123 tarih⁵; 40 rubaî⁶; 7 tahmis; 8 tesdis vardır.

Eserin metin kısmını incelerken şekil olarak şu özelliklerle karşılaşırız:

1. Tenkidli metin kısmında bütün manzumelerin vezinleri (rubaîler hariç) metinden hemen sonra gösterilmiştir. Kasideler, terkîb-i bend ve tercî-i bendler ile târih kıt'alarının sırası, Romen rakamlarıyla; gazeller, matlâlar, rubaîler,

² Bu listede Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi No: 1286'da kayıtlı Cevrî hattıyla yazılmış nüshanın ismi geçmemektedir. Eğer başkaca bir hata yoksa yazma nüshaların sayısını 39 olarak vermek daha doğru olacaktır.

³ Bunlardan 3'ü kaside ölçülerine uymaz, 22'si ikişer beyit ile 22 beyit arasında değişen büyüklükte kıta, 6 mesnevi kıtası ki 3'ü Farsçadır.

⁴ Bu sayı eserler kısmında divan tanıtılırken 272 olarak verilmiştir.

⁵ Bu sayı eserler kısmında divan tanıtılırken 124 olarak verilmiştir, ayrıca bu tarih kıtalarından 2'si Farsçadır.

⁶ Rubaîlerin 37'si Farsçadır.

tahmis ve tesdîslerin sırası ise günümüz rakamlarıyla numaralandırılmıştır. Kaside, gazel ve tarih kıtalarının her 5 beytinde bir beyit numarası verilmiştir; Terki̇b-i bend, tercî-i bend, tahmis ve tesdîslerde, bendlerin sıralanışı da yine Romen rakamlarıylaadır.

2. Şiir metinlerinin hangi nüshada buldukları gösterilmemiş ve varak numaraları verilmemiştir.

3. Kasideler, terki̇b ve tercî-i bendler ile tarihler muhtevalarına göre başlıklar taşımaktadırlar. Tarih kıt'alarından -biri Farsça olmak üzere- 6'sında başlık yoktur. Tarih kıt'alarının altında, düşülen tarihe ait olan kısımlar ayrıca eski harflerle verilmiştir. Gazeller ise revî harflerine göre grup grup başlıklandırılmıştır (ibtidâ-i gazeliyyât fi harfi'l-elif, fi harfi'l-bâ... gibi).

4. Metinlere ait nüsha farklılıkları, metinlerle aynı sayfada değil de, eserin sonunda "Notlar" başlığı altında gösterilmiştir. "Notlar" kısmı nazım şekillerine göre tanzim edilmiş; nüsha farklılıkları, nazım şekli sırası ve beyit numarası verilerek gösterilmiştir.

Tenkidli metinde imla ile ilgili olarak şu hususlarla karşılaşmaktayız:

1. Arapça ve Farsça birleşik kelimeler ve Farsça tamlamalarda muzaf ile izâfet kesresi arasına kısa çizgi (-) konulmuştur.

2. Arapça ve Farsçadan gelen bütün ön ekler ve son ekler getirildiği kelimededen kısa çizgi ile ayrılmıştır.

3. Özel isimlerin tamlama içinde bile olsa ilk harfi büyük yazılmış, fakat kendisinden sonra ek almışsa kesme işareti ile ayrılmadan bitişik şekilde yazılmıştır.

4. Vezin gereği düşen vokaller kesme işareti ile gösterilmiştir (k'anun, n'ola gibi).

5. Pâdşâh, asmân gibi medli okunan kelimeler, aralarında vokal olmaksızın okunmasına rağmen çoğu zaman arada ünlü türetilerek okunmuştur.

6. Işk, ıyân gibi kelimeler, burada olduğu gibi, dar vokalli şekliyle tercih edilmiştir.

7. Dâ'im, mâ'il, hakâyık gibi hem hemze, hem de "ye" ile yazılabilen kelimelerin "dâyim, mâyil" şeklinin tercih edildiğini görüyoruz.

8. Lafza-i celâl ile yapılan tamlamalar, Arapça telaffuzuna uygun biçimde (li'llâh, bi'llâh gibi) okunmuştur. Yine, bazı kelimelerin Arapça asıllarında bulunmadığı halde, bilinen okunuşlarına uygun olarak uzun okunmuştur (Allâh, lâkin gibi).

9. Hakk, dürr, keff, tâmm, yemm gibi bazı şeddeli kelimelerin, vezin zorlamasından kaynaklanmasa da şeddesiz okunduğunu görüyoruz.

Kitabın son bölümünde ise kişi adları, kitap adları ve yer adlarından oluşan bir “Dizin” verilmiştir. Dizin, sadece metin bölümünü değil inceleme bölümünü de kapsamaktadır. Ancak bu dizin H. Ayan’ın da “ÖN SÖZ”ünde belirttiği üzere peygamber isimleri, Şehnâme kahramanları vb. İslam kültüründen ve sosyal hayattan kaynağını alıp, etrafında bir imaj dünyası oluşmuş özel isimleri kapsamamaktadır. Çünkü Dîvân şii bunlar olmaksızın yazılamaz.

“Sadece mânevî düşüncelere dalıp tekkelerde ve bir kuytu köşede kitap istinsahı ile vakit geçirdiği sanılacak şekilde portresi çizilen Cevrî’nin dış dünya ile de yakından ilgilendiği, içtimâî hâdiselerle yoğrulduğu, doğanlarla güldüğü, eğlenenlerle neşelendiği, tabiat güzelliklerini gördüğü ve onları dilinin döndüğünce tasvir ettiği; kendisi zayıf bir bünyeye sahip olduğu halde güçlülerin gücü karşısında hayranlığını ifadeden geri durmadığı, fetihlerle gururlandığı ve ölenlerle kederlendiği anlaşılmaktadır. Onun için Cevrî Dîvânı, bugünkü kuşakların istifadesine sunulmalıdır, kanaatindeyiz.” (H. Ayan 1981: 52) cümleleriyle bir anlamda eserin hazırlanmasındaki amacı ifade eden H. Ayan’ın, bu maksada büyük ölçüde ulaştığını görüyoruz. Elimizdeki çalışmasıyla H. Ayan, 17. yüzyıl şairlerinden Cevrî ve Dîvân’ı üzerine, işlenmeye hazır güzel bir malzeme sağlamıştır.

Bu eserin yayımlanmasından sonra, birçok akademik çalışmaya kaynaklık ettiğini görüyoruz. Sahayla ilgili çeşitli incelemelere malzeme sağlamanın yanında, tamamen eserin kendisinin kaynak alındığı 1 yüksek lisans tezi, 4 makale ve 1 basılı sempozyum bildirisi hazırlanmıştır⁷. Hâlen tarafımızca yönetilen “Cevrî Dîvânı’nın Tahlili” adlı doktora tezinin de referans kitabı bu eserdir.

“Son sözü söylemek Cevrî divanını okuyanların hakkıdır.” (H. Ayan 1981: III) diyerek eserine sonuç bölümünü koymayan H. Ayan, çalışmasıyla, Dîvân şiiimizin bugünkü kuşaklara aktarılmasında önemli bir hizmet sayılan metin neşri konusunda, mihenk taşlarından birini yerine oturtmuş ve kültürel mirasımızın bir numunesini daha günümüzün istifadesine sunmuştur.

⁷ Bu çalışmalar şunlardır: Mustafa Aslan, “Cevrî Divanı’nda Mûsikî”, *Türk Kültürü* Yıl 36 s. 422 (Haziran 1998), s. 361-371; Mustafa Aslan, “Cevri Divanı’nda Yazı İle İlgili Kelime ve Terimler”, *TDAY-Belleten* 2002/II, s. 1-24; Pervin Çapan, “Kasideye Gelen Nevruz: Cevrî’nin Nevruzîyyesi” *Tunca Kortantamer İçin*, Ege Üniversitesi Yay., Ege Üniversitesi Bas. Bornova-İzmir 2007, s. 201-213; M. Fatih Köksal, “Bir Kaside İki Şair: Nef’î, Cevrî”, *Türklük Bilim Araştırmaları*, S. 4 (1997), s. 191-202; Haluk Aydın, “Cevrî’nin Bugün Balıkesir’de Bulunmayan İlyas Paşa Camii ve Mevlevihanesini Konu Edinen Kasidesi”, *Balıkesir 2005 Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, s.529-540; Ömer İnce, *Cevrî Divanı’ndaki Tarihi ve Efsanevi Unsurların Tesbiti ve İşlenişi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 1992.

KAYNAKÇA:

- ASLAN, Mustafa, “Cevrî Divanı’nda Mûsikî”, *Türk Kültürü* Yıl 36 s. 422 (Haziran 1998) s. 361-371.
- ASLAN, Mustafa, “Cevri Divanı'nda Yazı İle İlgili Kelime ve Terimler”, *TDAY-Belleten* 2002/II, s. 1-24.
- AYAN, Hüseyin, *Cevrî Hayâtı, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkidli Metni*, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1981.
- AYAN, Hüseyin: “Cevrî İbrâhim Çelebi” Maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 7, s. 461, İstanbul 1993.
- AYDIN, Haluk, “Cevrî’nin Bugün Balıkesir’de Bulunmayan İlyas Paşa Camii ve Mevlevihanesini Konu Edinen Kasidesi”, *Balıkesir 2005 Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, s. 529-540, Balıkesir.
- ÇAPAN, Pervin, “Kasideye Gelen Nevruz: Cevrî’nin Nevrûziyyesi” *Tunca Kortantamer İçin*, Ege Üniversitesi Yay., Ege Üniversitesi Bas. Bornova-İzmir 2007, s. 201-213
- İNCE, Ömer, *Cevrî Divanı’ndaki Tarihi ve Efsanevi Unsurların Tespiti ve İşlenişi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi 1992.
- KÖKSAL, M. Fatih, “Bir Kaside İki Şair: Nef’î, Cevrî”, *Türklük Bilim Araştırmaları*, 1997, S. 4, s. 191-202.